

Перелік посилань.

1. Островська О.А. Фінансовий стан та фінансова стійкість підприємства: теоретичні аспекти визначення їх суті // Стратегія економічного розвитку України: Наук.зб.-Вип.4(11) / Голов.ред. О.П.Степанов.-К.:КНЕУ, 2002.
2. Андрущенко І.Є. Бюджетування як технологія стратегічного фінансового управління / І.Є. Андрущенко, О. С. Касьян. Ефективна економіка. – 2014. - №12. [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.economy.nauka.com.ua
3. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств : [підручник] / О.О. Непочатенко, Н.Ю. Мельничук. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 504 с.
4. Бюджетування зовнішньоекономічної діяльності підприємства. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://vns.lp.edu.ua/moodle/mod/page/view.php?id=67104>
5. Калініна О.М. Етапи розробки та впровадження бюджетування / Калініна О.М. // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2010. - № 1(9). – С. 57- 62.
6. Білик М.Д. Бюджетування у системі фінансового планування / М.Д.Білик // Фінанси України. – 2010. – №3. – С. 97-109.
7. Моїсєєва О. Планування та оптимізація грошових потоків в компанії. / О.Моїсєєва. Інформаційно-аналітичний портал «Україна фінансова» . [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/sdu/123.htm
8. Квасницька Р.С. Бюджетування в системі фінансового управління підприємством / Квасницька Р.С., Волошина В.І., Чубенко Ю.В.// Економічні науки. – № 151. - 2009. – С. 96-102.
9. Куцик В.І. Процес бюджетування як елемент фінансового планування на підприємстві / Куцик В.І, Пилипчук Г.П. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19.13. – С. 210-21.
10. Сорока Б. Прогнозоване бюджетування як новація в організації ремонту авіатехніки / Сорока Б., Чекмарєва Т. // Урядовий кур'єр 30.03.12 [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/prognozovane-byudzhetuвання-yaq-novaciya-v-organii/>

Стаття надійшла: 05.05.2017 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

Рецензент: д.е.н., проф. Дорошенко Г.О. (Харківський національний університет ім. В. Каразіна)

УДК 338.22.021.4

JEL Classification: G28

СТАТИСТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

Андрійченко Ж. О., к.е.н, доцент

Літвінова С. О.

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

Анотація. Згідно з Директивою ЄС 2015/849 від 20 травня 2015 р. із протидії відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення ризик-орієнтований підхід в ЄС набуває обов'язкового характеру. Для FATF ризик-орієнтований підхід є одним із ключових принципів. За меморандумом із МВФ Міністерством фінансів України спільно із Державною службою фінансового моніторингу України підготовлено законопроект «Про внесення зміни до деяких законодавчих актів України у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», де передбачено забезпечення переходу до застосування ризик-орієнтованого підходу під час виявлення та подання суб'єктами первинного фінансового моніторингу інформації Держфінмоніторингу. Отже аналіз поточного стану функціонування системи фінансового моніторингу України, визначення реальних передумов для запровадження ризик-орієнтованого підходу в Україні та обґрунтування необхідності зміни підходів у функціонуванні системи фінансового моніторингу є актуальними напрямками дослідження. З метою статистичного обґрунтування необхідності запровадження ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу України було проведено аналіз результатів Національної оцінки ризиків у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Було розглянуто етапи оцінки ризику відмивання коштів та фінансування тероризму (згідно з методологією FATF), розроблено систему критеріїв ризику легалізації злочинних доходів, фінансуванню теро-

ризму та виявлено об'єктивні факти, що підтверджують необхідність переходу до ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу України.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, ризик-орієнтований підхід, ризик, оцінка ризиків, протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму.

STATISTICAL JUSTIFICATION OF THE NECESSITY OF IMPLEMENTATION RISK-BASED APPROACH IN FINANCIAL MONITORING IN UKRAINE

Zhanna Andriichenko, PhD in Economics, Associate Professor

Svitlana Litvinova

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Summary. According to EU Directive 2015/849 of 20 May 2015 on combating the laundering of proceeds from crime, terrorist financing and the financing of proliferation risk-based approach to the EU becomes binding. Risk-based approach is a key principle for the FATF. According to the memorandum with the IMF by the Ministry of Finance of Ukraine jointly with the SCFM prepared a draft law «On amendments to some legislative acts of Ukraine on prevention and AML, terrorist financing and the financing of proliferation of weapons of mass destruction», which provides software transition to the use of a risk-based approach in detection and submission of reporting entities information to the SCFM. So the analysis of the current state of Ukraine financial monitoring, determine real preconditions for implementing the risk-based approach in Ukraine and substantiation of necessity changing attitudes in the functioning of financial monitoring are important areas of research. For the purpose of statistical justification of risk-based approach implementation in the system of financial monitoring of Ukraine results of National assessment in combating legalization of proceeds from crime and terrorist financing were analyzed. Risk assessment stages of money laundering and terrorist financing (according to the methodology FATF) were described, the system of money laundering, terrorist financing risk criteria was proposed and objective facts, which confirms the need to implement a risk-based approach to the system of financial monitoring of Ukraine were considered.

Key words: financial monitoring, risk-based approach, risk, risk assessment, combating legalization of proceeds from crime and terrorist financing.

Постановка проблеми. Система фінансового моніторингу є динамічною, вона постійно збагачується новими елементами та методами роботи, застосування яких вимагається міжнародними документами в цій сфері, насамперед, Рекомендаціями FATF. Останнім часом особлива увага приділяється підходу, заснованому на оцінці ризиків, який повинен реалізовуватися на всіх рівнях системи – від держави до суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ). У зв'язку із необхідністю запровадження ризик-орієнтованого підходу у системі фінансового моніторингу України і недостатнім науковим висвітленням цього питання тема набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи деяких аспектів ризик-орієнтованого підходу розглянуто в роботах О. О. Глущенко [1], С. Б. Єгоричевої [2], С.О. Хвалінського [3], А. Г. Чубенко [4] та ін.

Невирішені складові загальної проблеми. Попри наявність різних досліджень у сфері фінансового моніторингу питання наукового обґрунтування і практичного застосування ризик-орієнтованого підходу для протидії легалізації доходів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення у вітчизняну практику залишаються мало дослідженими.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування необхідності запровадження ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу України на основі аналізу результатів Національної оцінки ризиків у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Активне запровадження ризик-орієнтованого підходу (РОП) у сфері фінансового моніторингу є одним із сучасних напрямів удосконалення системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ПВД/ФТ). Оскільки, Директива ЄС 2015/849, що була прийнята у 2015 році, надає рекомендаціям групи FATF, що наголошували на використанні цього підходу, обов'язкового характеру – адаптація внутрішнього законодавства до міжнародних вимог в сфері ПВД/ФТ з приводу запровадження РОП стає досить актуальною проблемою для України [5].

Світова практика свідчить, що використання методик оцінки ризиків є непростю, затратною справою. Тому важливо, щоб ресурси спрямовувалися відповідно до пріоритетів, так, щоб найбільшим ризикам була приділена найбільша увага. І саме підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків, дозволяє країнам у рамках вимог FATF прийняти більш гнучкий комплекс заходів для того, щоб ефективніше реалізовувати попереджувальні дії, які відповідають характеру ризиків. Тобто, реалізація ризик-орієнтованого підходу дозволяє ефективно управляти ресурсами на всіх трьох стадіях оцінки ризику, запропонованих у методиці FATF: стадії виявлення, стадії аналізу і безпосередньо на стадії оцінки.

Для того щоб виявити ризик потрібно мати індикатори, за якими той чи інший ризик, пов'язаний із легалізацією доходів, фінансуванням тероризму, міг би бути кваліфікований і виокремлений. Такими індикаторами є критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму, які розрізняються в залежності від рівня, на якому буде проводитися їх виявлення, аналіз і оцінювання. Система формування критеріїв ризику легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму розроблена авторами і наведена на рис. 1.

Отже, як видно з рис. 1, в залежності від рівня, на якому має запроваджуватися ризик-орієнтований підхід, існує різна послідовність визначення критеріїв ризиків і самих критеріїв. Також відмінним є рівень формалізації цих критеріїв: на наднаціональному і національному рівнях критерії є менш формалізованими, для виявлення ризиків на рівні суб'єктів фінансового моніторингу – розроблено більш формальні і визначені критерії.

Механізм здійснення Національної оцінки ризиків передбачений Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [7] і постановою Кабінету Міністрів України та Національного банку України «Про затвердження Порядку проведення Національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму і оприлюднення її результатів» від 16.09.2015 р. № 717 [8].

Згідно зі звітом про проведення Національної оцінки ризиків [9], більшість інформації, що була подана суб'єктами первинного фінансового моніторингу – це інформація стосовно фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу (рис. 2) [9].

Отже, як видно з рис. 2, за останні п'ять років більша частина повідомлень про підозрілі операції (в розрізі ознак фінансового моніторингу), взятих на облік Державною службою фінансового моніторингу України була інформацією про фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу. Зокрема, у 2015 році частка таких повідомлень перевищила 88 % від загального обсягу поданої інформації.

Якщо за результатами аналізу отриманої інформації про фінансові операції у Державної служби фінансового моніторингу України виникають підозри щодо відмивання коштів – формуються узагальнені матеріали, які передаються до правоохоронних або розвідувальних органів для подальшого розслідування. В доповнення до раніше поданих узагальнених матеріалів за результатами аналізу додатково одержаної інформації також формуються додаткові узагальнені матеріали. Структура ризикованих фінансових операцій, що були передані до правоохоронних органів у складі узагальнених та додатково узагальнених матеріалів показано на рис.3 [9].

Отже, як видно з рис. 3, протягом останніх п'яти років більшість фінансових операцій, що передані у складі узагальнених матеріалів, отриманих від суб'єктів первинного фінансового моніторингу, були виявлені за ознаками внутрішнього фінансового моніторингу. Враховуючи такі факти, що:

1) з 88 % повідомлень про підозрілі операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, тільки 48,1 % були передані до правоохоронних органів (при цьому з 12 % повідомлень про підозрілі операції, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу, до правоохоронних органів було передано 51,9 % повідомлень у складі узагальнених матеріалів) [9];

2) лише кожна 2-га з 10-ти розпочатих кримінальних справ доходила до суду [9];

3) виявлено відсутність кореляційного зв'язку між сумою коштів, яка звернена в дохід держави [9];

4) ефективність функціонування системи фінансового моніторингу розрахувати складно, але тенденції до її перевантаження є наочними (рис. 4);

5) обтяжливість виконання обов'язків СПФМ для суб'єктів господарювання у тому вигляді, що існують сьогодні.

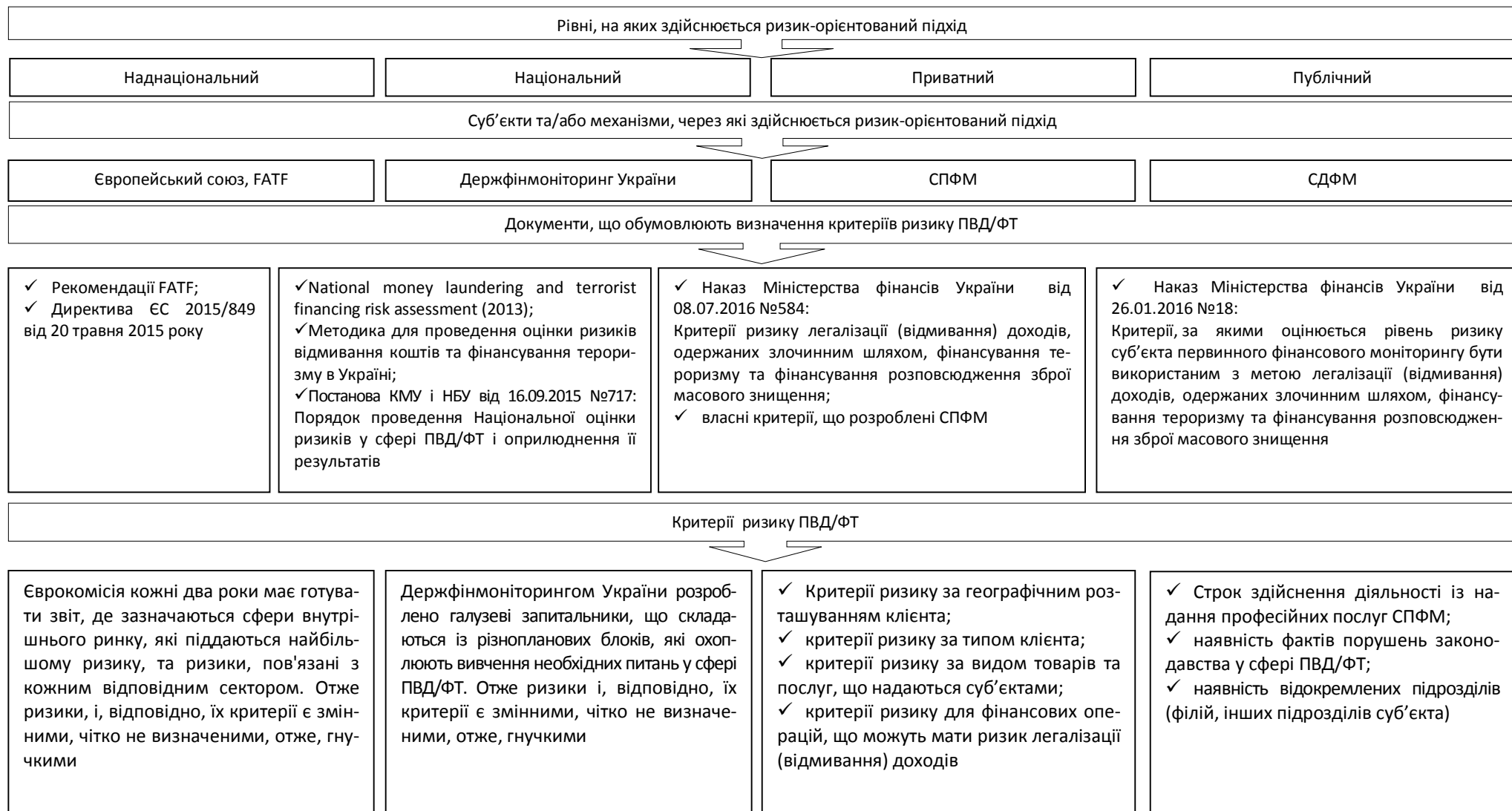

Рисунок 1 – Система формування критеріїв ризику

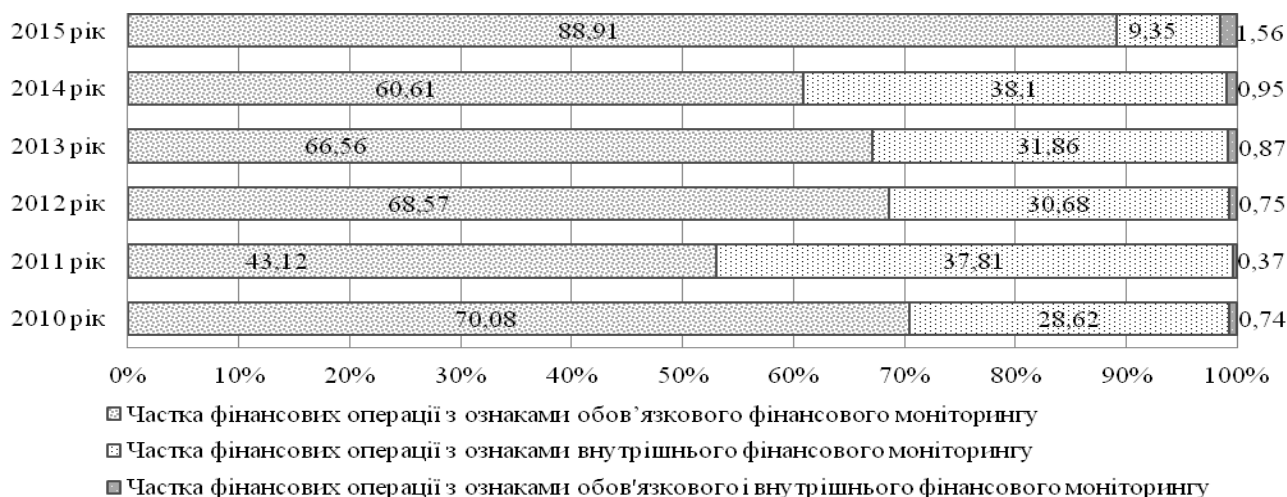

Рисунок 2 – Частка повідомлень про підозрілі операції (в розрізі ознак фінмоніторингу), взятих на облік Державною службою фінансового моніторингу України в 2010-2015 роках

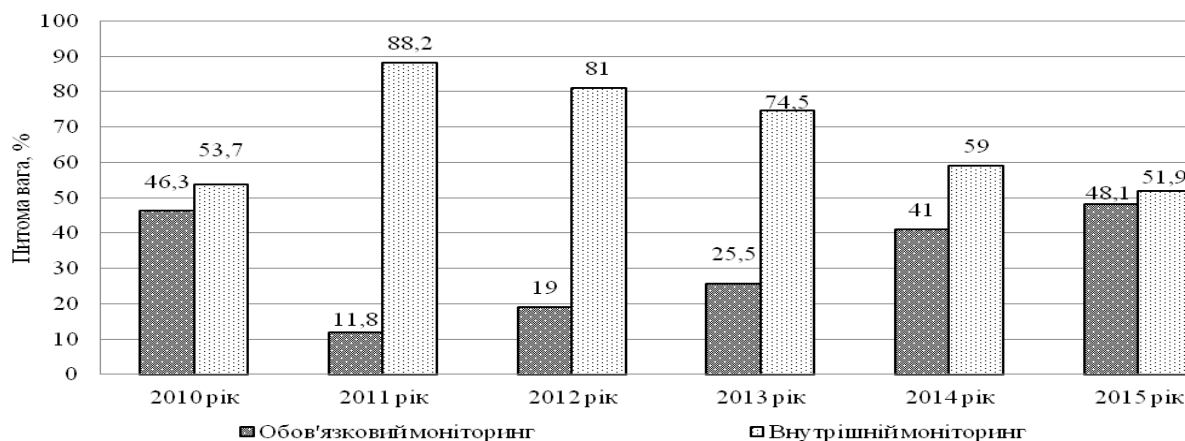
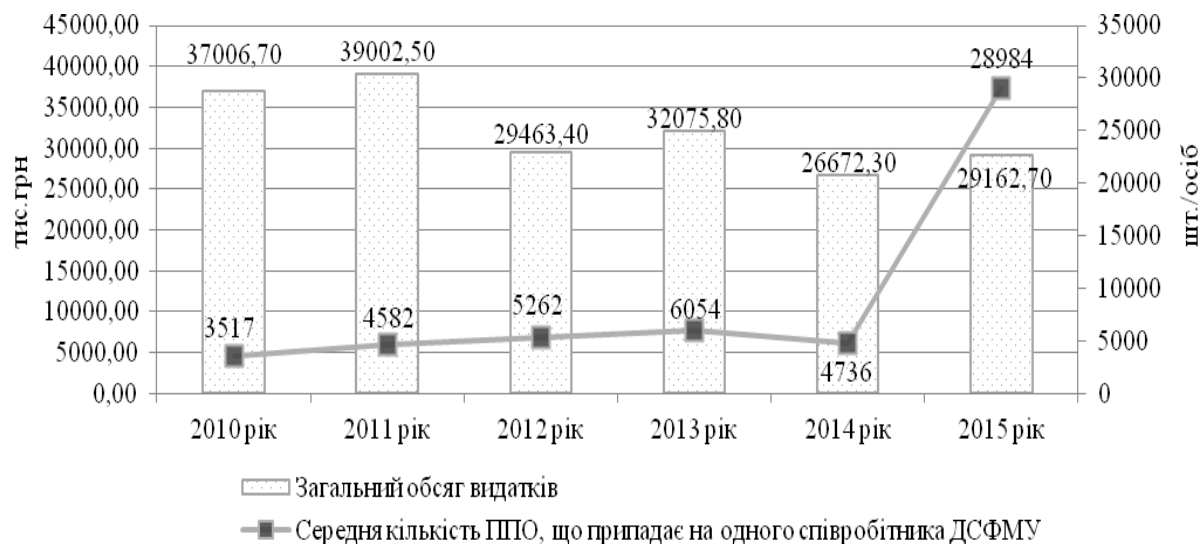

Рисунок 3 – Частки кількості ризикованих фінансових операцій, що були передані Державною службою фінансового моніторингу України до правоохоронних органів у складі узагальнених матеріалів/додаткових узагальнених матеріалів, у розрізі ознак обов'язкового та внутрішнього моніторингу

* складено авторами на основі [10,11]

Рис. 4. Динаміка видатків ДСФМУ та завантаженості 1-го співробітника Держфінмоніторингу України повідомленнями про підозрілі операції (ППО)

Отже, як видно з рис. 4, обсяги ППО, які має опрацювати кожен працівник, катастрофічно збільшились у 2015 р. порівняно з попередніми роками. Якщо у 2010-2014 роках середня кількість ППО, що припадала на одного співробітника ДСФМУ становила від 3500 до 6100 штук на рік, то у 2015 році кожен працівник мав опрацювати аж 28984 повідомлення. Безумовно, таке стрімке зростання навантаження на одного співробітника ДСФМУ не сприятиме підвищенню ефективності та результативності його роботи.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що необхідність запровадження ризик-орієнтованого підходу базується не лише на вимогах міжнародних організацій, документів і прагненні України до євроінтеграції, а і на об'єктивних фактах, виявлених в результаті аналізу даних проведеної Національної оцінки ризиків. Аналіз отриманих статистичних даних свідчить про недостатню ефективність діючого підходу до організації системи фінансового моніторингу в Україні, за якого витрати фінансових й трудових ресурсів, і держави, і приватних суб'єктів величезні, а доходи бюджету (повернення легалізованих коштів), а тим більше, загальна суспільна корисність – мізерні.

Отже, застосування ризик-орієнтованого підходу дозволить використати його переваги, які полягають у більш ефективному управлінні ризиками та витратами, що є можливим на основі використання індивідуалізованого підходу до формування критеріїв ризику в залежності від рівня проведення його виявлення та оцінювання, і відповідно, не відволікати ресурси системи протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму на обслуговування непотрібних процесів, а зосереджуватися лише на виявлених ризиках. Це створить умови для побудови дієвої системи протидії легалізації доходів, фінансуванню тероризму і можливості викриття навіть самих віртуозних схем легалізації доходів і фінансування тероризму.

Перелік посилань:

1. Глущенко О. О. *Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід* : монографія / О. О. Глущенко, І. Б. Семеген ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Р. А. Слав'юка. – К. : УБС НБУ, 2014. – 386 с.
2. Єгоричева С. Б. *Ризик-орієнтований нагляд у системі фінансового моніторингу* / С. Б. Єгоричева // *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. – 2016 – №3(75) – С. 126-131
3. Хвалінський С. О. *Оцінка критеріїв ризику відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні в умовах глобалізації* / С. О. Хвалінський // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. – 2014. – №7(ч.1). – С. 156-159
4. Чубенко А. Г. *Законодавчі новації національної оцінки ризиків у сфері протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму* / А.Г. Чубенко // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. – 2014. – № 2 (33). – С.150-153.
5. Andriichenko Zh. O. *Modern status of the risk-based approach implementation in Ukraine anti-moneylaundering system* / Zh.O. Andriichenko // *Proceedings of the training: Innovative educational technology: European experience and Its Application in training in Economics and Management*. – Poland: WSBiP, 2017. – P. 5-8.
6. *Оценка рисков отмывания денег и финансирования терроризма на национальном уровне* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eurasiangroup.org/FATF_risk_accessment.pdf
7. *Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 1702-VII від 14.10.2014 р. (зі змінами та доповненнями)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
8. *Про затвердження Порядку проведення Національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму і оприлюднення її результатів: Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України № 717 від 16.09.2015 р.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/717-2015-p>
9. *Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму у 2016 році* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20161125/zvit_ukr.pdf
10. *Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2015 рік* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160415/zvit_2015%20\(2\).pdf](http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160415/zvit_2015%20(2).pdf)
11. *Інформація про виконання бюджету за бюджетними програмами Державної служби фінансового моніторингу України та показників, що характеризують їх виконання за 2010-2015 роки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sdfm.gov.ua>

Стаття надійшла: 02.05.2017 р.

Рецензент: д.е.н., доц. Горовий Д.А.

Рецензент: д.е.н., проф. Стрижиченко К.А. (Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця)